

KVALITATIVNÍ TRANSFORMACE VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ K POSÍLENÍ PROFESIONÁLNÍCH KOMPETENCÍ ABSOLVENTŮ

Vladimír Krajčík, Zdeněk Mikoláš

ÚVOD

Současná doba je zaplavena diskusemi o základních paradigmatech dalšího rozvoje vysokoškolského školství, a to nejen v České republice. Vedou se diskuse o roli vysokých škol v rozvoji vědy, výzkumu a konkurenceschopnosti země, diskutuje se o publikační činnosti pedagogů, zjišťuje se nesoulad mezi počtem studentů a kvalitou jejich znalostí a dovedností, polemizuje se o počtu vysokých škol, praxe nařiká, že absolventi jsou pouze „akademicky“ vzdělaní a že jim scházejí praktické dovednosti atd. Navíc bychom mohli otevřít diskusi o poklesu populační křivky, finančních problémech vysokého školství, o jazykové, exaktní a sociální gramotnosti absolventů středních škol apod. Musíme si tedy uvědomit, že společenskou odpovědnost nenesou pouze firmy, ale také školství a zejména vysoké školy.

1 ZNALOSTNÍ PŘÍSTUP K ZAJIŠTĚNÍ KVALITY NEUNIVERZITNÍCH VYSOKÝCH ŠKOL

1.1 VYSOKÉ ŠKOLSTVÍ – PŘÍLEŽITOSTI A OHROŽENÍ

Před více než deseti lety se výrazně otevřel vysokoškolský prostor jako společenská potřeba a zadání politických proklamací, přičemž nikdo se hlouběji nezabýval dopadem této politiky. Respektive této příležitosti využili všichni aktéři - studenti vysokých škol v prezenční a kombinované formě studia, veřejné a soukromé vysoké školy a politici. Všichni viděli potřebu dosažení počtu vysokoškoláků v ČR na srovnatelné úrovni se západními zeměmi. Vysokoškolský titul, zvláště magisterský, byl nutný jako potřebný kvalifikační předpoklad pro další platový a profesní postup. Od roku 2003 do roku 2010 transformace vysokého školství nabrala velmi vysoké tempo a počet institucí se strukturovaným systémem vysokoškolského vzdělávání vzrostl v signatářských zemích Boloňské

deklarace z 53 % na 95 %. To přineslo celou řadu dalších nových situací, zejména se zvýšil přístup k bakalářskému studiu pro mnohem širší skupinu obyvatel (v některých letech až 60% populace daného roku). Proto vysoké školy mají před sebou v současné době početné a diverzifikované skupiny zájemců o studium. Je pravdou, že tímto se naplňuje jeden ze strategických cílů na evropské úrovni: rozšíření všeobecné účasti občanů na vysokoškolském vzdělávání, avšak musíme vidět i další souvislosti a negativa tohoto procesu.

1.2 KRITICKÉ ZAMYŠLENÍ

Co se tedy také stalo? Vznikají vábničky jako názvy atraktivních oborů, staví se nové budovy vysokých škol a za podpory dotačních evropských zdrojů se výrazně rozvíjí i vysokoškolská infrastruktura. A to za situace, kdy vlastně neexistuje konkurence. Respektive konkurence v kvalitě vysokoškolských výstupů, kdy v podstatě neexistuje trh s oceněním znalostí, kdy kvalita je dokumentována pouze v dosažení titulu. Tedy zda jej mám, či nemám. Kdy veřejná správa (jako jeden z nejvíce rostoucích zaměstnavatelů) a její platové tabulky neakceptují v úrovni mzdy v podstatě nic jiného, než stupeň dosaženého vzdělání. Proč je tedy tato situace, která vlastně vyhovovala a vyhovuje všem, nadále neudržitelná? A jaké je řešení cesty „titulomanie“.

Naše odpověď vychází ze dvou základních hledisek:

- Nejlepší teorie je ta, která je pozitivně akceptovaná praxí.
- I pro vysoké školy (bez rozdílu zda jde o státní, veřejné či soukromé) platí základní principy fungování trhu.

Zejména trhu pracovních sil si vysoká škola prověřuje kvalitu obsahu i formy svého vzdělávacího procesu tím, že se absolventi umístí na trhu práce a obdrží tržní mzdu ve výši adekvátní vysokoškolskému absolventovi příslušného

oboru, je pro vysokou školu nejkonkrétnější a skutečně reálnou akreditací. Uvědomme si, kdo nabízí na trhu pracovní sílu? Pochopitelně absolventi vysokých škol, kteří jsou objektem a výsledkem procesu vysokoškolského vzdělání. Tedy disponují znalostmi, schopnostmi a dovednostmi potřebnými pro podniky a instituce. V praxi prostřednictvím absolventů vysokých škol probíhá skutečná akreditace jak kvality obsahu studia, tak jejich učitelů a škol. Praxe akceptuje znalostní potenciál a dovednosti vysokoškolského absolventa nikoliv jen titulem jako certifikátem a v podstatě papírem, který má hodnotu právě a jen tohoto záznamu, reálným přínosem pro zaměstnavatele. Koneckonců přesně takto zaměstnavatelé formulují svoje požadavky a vnímají i nebezpečí „masifikace“ a „titulománie“ vysokoškolského vzdělávání. Tudíž východisko z této pasti „formalizovaného“ vysokoškolského studia hledejme v cestě diverzifikace vysokých škol, v nalezení skutečné konkurenční výhody profesního bakalářského a magisterského vzdělání, propojení školy a praxe a zavedení znalostního přístupu k měření kvality vzdělávacích procesů a výstupů zejména „neuniverzitního“ sektoru vysokých škol.

Dělení vysokých škol vychází ze zákona o vysokých školách, který rozděluje vysoké školy na neuniverzitní a univerzitní (§ 2, odstavec 3). Neuniverzitní vysokou školu blíže určuje takto (§ 2, odstavec 5): „Vysoká škola neuniverzitní uskutečňuje bakalářské studijní programy a může též uskutečňovat magisterské studijní programy a v souvislosti s tím výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost. Vysoká škola neuniverzitní se nečlení na fakulty.“ Dle vymezení se v neuniverzitním sektoru vysokých škol setkáváme s nabídkou prvních dvou stupňů vysokoškolského vzdělávání s hlavní vahou v oblasti bakalářských programů. Bakalářský program zákon specifikuje, že „je zaměřen na přípravu k výkonu povolání a ke studiu v magisterském studijním programu. V bakalářském studijním programu se bezprostředně využívají soudobé poznatky a metody; obsahuje též v potřebném rozsahu teoretické poznatky (§ 45, odstavec 1). Vyhláška MŠMT č. 42/1999 Sb. v § 4 bez hlubšího vymezení operuje u neuniverzitních vysokých škol s po-

jmem „profesní bakalářský program“ (u něhož se jaksí implicitně předpokládá odborná praxe jako součást studijního plánu).

Podstatou diverzifikace a hledání kvality však není základním problémem institucionální vymezení vysoké školy. Tedy není podstatné, zda se jedná o veřejnou či státní vysokou školu nebo o univerzitu či „neuniverzitu“. Ostatně neuniverzitní sektor z pohledu typu institucí se na počtu studujících podílí pouze 10 %. Z této charakteristiky je zřejmý vcelku malý podíl neuniverzitního sektoru na celkovém počtu studujících na vysokých školách v České republice (viděno z pohledu typu vysokoškolských institucí). Podstatou diverzifikace je odlišení v poskytované kvalitě profesního bakalářského (případně magisterského) vzdělávání. Jednou ze základních charakteristik kvality neuniverzitní vysoké školy musí být zaměření zejména (nikoli však výlučně) na bakalářské studijní programy. Problém současné doby ovšem je, že takto pojaté bakalářské obory jsou ve většině případů přípravou na magisterské studium. Tento přístup pochopitelně je velmi častý na univerzitních vysokých školách (a opět v domínující míře – z hlediska počtu studentů se jedná o 86% podíl). V „masifikovaném“ (praxi označovaném jako „akademickém“) vysokém školství se setkáváme s argumentem, že bakalářský stupeň je příprava na navazující magisterské studium. Tento argument ve školách hledajících znalostní přístup ke kvalitě vzdělávání již nemůže obstát. Ostatně i hodnocení kvality bakalářských programů není možné založit na stejných kritériích, aniž reflektují specifika studijních oborů a programů, zejména navazujícího magisterského a doktorského studia. Tento konzervativní argument „přímé a pohodlné propustnosti“ mezi stupni studia (bakalářské, magisterské a doktorské studium) nelze používat ani pro univerzitní sektor v situaci, kdy se univerzity podílejí na vzdělávání 90 % všech studujících.

Diverzifikace a odlišení jednotlivých institucí poskytující vysokoškolské vzdělávání musí být založena na diverzifikace jednotlivých vysokoškolských stupňů a příslušných oborů vzdělávání. Jediným možným konceptem diverzifikace

je koncept znalostního přístupu k zajištění kvality neuniverzitních vysokých škol.

1.3 NOVÉ TRENDY - ZNALOSTNÍ PŘÍSTUP K ZAJIŠTĚNÍ KVALITY

Znalostní přístup k zajištění kvality neuniverzitních vysokých škol vychází z pojetí znalostí v podnikové praxi. Proč podniky již neoceňují pouhé memorování informací tak dobře známé z vysokých škol. Tedy něco, co dle definice informace jsou zprávy nebo sdělení, které snižují míru neurčitosti a neuspořádanosti systému. Proč smyslem podniků a podnikání již není vybudování technologicky skvělého informačního systému, naplněného daty, aniž by tento systém podporoval tvorbu přidané hodnoty, tedy znalostí. Odpověď je vcelku jednoduchá. Informace se stávají volně dostupnou komoditou. Informace jsou všude kolem nás, jsou dostupné na internetu, v sociálních sítích je prezentují její nositelé. Mnohdy až s podivem, v jaké hloubce a osobní citlivosti najdou marketingová oddělení požadovaná a velmi potřebná data. Globální podniky dnes již pochopily, že podnikové informace lze efektivně získat s využitím informačních a mobilních technologií. Minimálně pokud to není statek volný, jeho cena v informační společnosti klesá. Ostatně profesor Milan Zelený [3] ve svém článku "Informace nejsou znalosti." (Kdo to řekl? Co to znamená?) charakterizuje informace takto: „Vše, co mohu zapsat, popsat nebo digitalizovat (slovo, obraz, zvuk) je informace. Informace tedy představuje vstup (a někdy i výstup) do procesu koordinace činností.“ Profesní bakalářské a rovněž v přiměřené míře magisterské vzdělávání tedy v souladu s potřebami podniků se musí orientovat nikoliv na informace, ale na znalosti. Znalosti vymezují základní rámec pro myšlenkové procesy, které jsou v inovačních procesech podniků naprosto nezbytné. Jednoduše opět znalosti popisuje profesor Milan Zelený: „Znalost (schopnost, um) je účelová koordinace akce. Informace je symbolický popis akce. Znalost je tedy umění vařit (skutečná, koordinovaná akce), informace je kuchařská kniha (popis).“ Je velký rozdíl mezi pouhým opakováním nalezeného (reprodukování informací nalezených ve studijních oporách a schopností tvorby konkrétní přidané hodnoty,

výrobku či služby. Tedy vědění a umění použití, znalostí, činu, aktivity (dokazatelné a ohodnotitelné). Budeme-li velmi nároční na vysokoškolské vzdělávání, pak bychom museli říci, že v některých oborech jako medicína, projektování, zemědělství, podnikání apod. musíme hovořit o „znalostech aplikace“, tedy o dovednostech postavených na znalostech. Profesor Zelený k tomu uvádí: „Vím a umím, protože dělám. Umím, protože dokážu koordinovat své činnosti tak, aby výsledek či produkt mého úsilí byly úspěšné (úspěšně přijaty a zhodnoceny na trhu). Tržní zhodnocení tak dává vznik užitečným znalostem. Umím-li lézt po palmách a srážet kokosové ořechy ve Finsku, pak z hlediska uplatnění v dané společnosti nemám znalosti žádné. Stejně tak umím-li psát sonety v Ugandě anebo reprodukovat vzorečky derivací v moderní společnosti“.

Znalostní přístup aplikovaný z podnikové praxe do bakalářských studijních programů se neobejde bez činů a aktivit. Informace získané ve výuce jsou pouze vstupem do těchto znalostních procesů. Jejich výstupy jsou pak nové a ověřené znalosti, postupy a zkušenosti. Navíc tyto výstupy jsou měřitelné, schopné se podrobit praktickému hodnocení a srovnání pokud možno s nejlepší konkurencí. O jejich úrovni lze jednoduše pořídit důkazy.

Přesto, že se tato úvaha týká obecně všech neuniverzitních vysokých škol, platí jako výzva i pro soukromé vysoké školy. Pro úspěch v konkurenčním prostředí bude nutné nabídnout novou skutečnou přidanou hodnotu pro naše zákazníky a těmi jsou nejen naši studenti, ale především praxe, podniky, obecně zaměstnavatelé. Proč tomu tak je a bude? Protože studenti soukromých vysokých škol si za tento produkt platí. Vyhodnocují (a to každý zvlášť) svoji investici, respektive srovnávají a budou i směrem do budoucna poměřovat cenu vysokoškolského titulu oproti jeho užítku. Jsem přesvědčen, že již vnímají a nadále budou strategicky velmi citlivě vnímat signály z trhu o posunu nabídkové křivky. Tedy ti co za svá studia platí, velmi citlivě vnímají fakt, že samotný titul jim automaticky nezajistí vysoce honorovanou pracovní pozici. Prostě samotný titul respektive jeho hodnota se bude postupem času devalvo-

vat. Považujeme za nesmyslné klišé tvrzení, že si studenti soukromých vysokých škol platí „vysokoškolský titul“. V kontextu s výše uvedeným textem by šlo o „drahý špás“ a zcela špatnou investici. Nepodceňujme naše studenty, jejich rodiny, že je „jen tak z rozmaru“ utrácení peníze za studia. Pak bychom museli část občanů označit za „hlupáky“, že se „chtějí chlubit peřím titulů“. Kdo tyto myšlenky sdílí nebo podporuje, v podstatě škodí jak naší mladé generaci, tak obecně řečeno konkurenceschopnosti naší země. Tudy cesta nevede, jde o slepou uličku.

Kvalita soukromých vysokých škol je v současné době stále více diskutovanou oblastí ve společnosti. Často i mediální prezentace vytváří ve společnosti dojem, že soukromá vysoká škola je nekvalitní právě proto, že je soukromá. Tedy, že v organizaci a způsobu řízení těchto institucí nejsou aplikována pravidla a hodnocení kvality, že jde vlastníkům těchto společností pouze o krátkodobý zisk a nikoliv o dlouhodobý prospěch. A to vůbec neuvažujeme o kategoriích společenského prospěchu a užitku. Přičemž každý vlastník soukromé školy si velmi dobře uvědomuje, že vybudování soukromé vysoké školy je cesta velmi dlouhodobá a obtížná, že jakákoliv snaha a náznak „produkce titulů“ by znamenala v delším časovém horizontu omezení a odnětí státního souhlasu a akreditace studijních programů, tedy ukončení aktivit dané společnosti a vysoké školy. Ale zejména by vedla k odlivu studentů, protože nemá cenu studovat na škole, která nenabízí absolventům vysokou konkurenceschopnost na trhu práce. Udržení kvality soukromé vysoké školy je základem vnitřní podmínkou jejího dlouhodobého úspěšného působení na trhu vzdělávání. Jakákoliv pochybnost (i medializovaná) o kvalitě školy, o podnikatelské misi vlastníků školy velmi narušuje důvěryhodnost této soukromé instituce a má v prostředí české společnosti téměř zničující následky. Pro soukromé vysoké školy, které chtějí dlouhodobě naplňovat své poslání, není jiná cesta než cesta kvality. To znamená poznání procesů zajišťujících jak vnitřní tak vnější hodnocení (reflexi), tedy poznání zpětné vazby jak od zákazníků (studentů a zaměstnavatelů), tak akreditačních orgánů regulujících akreditační procesy.

Pro soukromé školy je nutné zpracovat i znát kritéria hodnocení, která nastaví zpětné zrcadlo a objektivně poskytnou informaci o cestě, kterou vysoké školy již absolvovaly (reflexe ex post) nebo chtějí absolvovat (reflexe ex ante). Kvalita práce (pedagogické, výzkumné, osvětové apod.) a její pojetí v životě soukromé vysoké školy vyžadují i vysokou kvalitu řízení akademických procesů, které garantují příslušnou akademickou úroveň vzdělání a souvisejících aktivit. Tedy jde o vytvoření modelu a způsobu řízení, jenž by zabezpečoval kvalitu všech výzkumných, tvůrčích a publikačních činností všech akademických pracovníků. Bez tohoto modelu a jeho praktického nasazení není pro soukromé vysoké školy možná cesta ke skutečné kvalitě, není možné přesvědčit a argumentačně obhájit strategii cesty od kvantity ke kvalitě.

Je pravda, že v poslední době došlo v českém vysokém školství k nárůstu počtu institucí terciárního vzdělávání, vysokých škol, především pak soukromých. Také velký nárůst počtu studentů na vysokých školách určitě ovlivňuje kvalitu a výkonnost jednotlivých vysokých škol. Vzniká tak logicky potřeba specifikovat poslání těchto institucí z hlediska celého vysokého školství, potřeba diverzifikace. Některé vysoké školy dosahují mimořádných výsledků ve vědecké a výzkumné nebo umělecké činnosti. Jsou vysoké školy, které charakterizuje vysoká úroveň vzdělávací činnosti a jejich experti jsou zapojeni do společenské praxe v národním i nadnárodním kontextu. Jsou však vysoké školy, které excelentních výsledků v těchto „akademických“ oblastech nedosahují, ale přesto je jejich význam pro rozvoj vzdělanosti v konkrétním regionu velký a jejich společenské poslání nezanedbatelné. Je tak zřejmá potřeba vyjádřit poslání jednotlivých vysokých škol. Důsledná diverzifikace vysokých škol je významná i pro soukromé vysoké školy. Je potřebná pro správné nastavení kritérií a cesty ke kvalitě, tedy k hodnocení výkonnosti soukromé vysoké školy. Vždyť jiné výstupy a hodnocení musí být použity u univerzit a jiné u profesně orientovaných vysokých škol, které v segmentu soukromých vysokých škol převažují. Hodnocení u odborných vysokých škol musí být v souladu s posláním tohoto typu vysokých škol. Nedovedeme si

zřejmě představit lékařskou fakultu, kde by neučili praktici. Podle „moudrých“ knih přeče studenty dovednostem na operačním sále naučíme, před studenty musí předstoupit praktik – chirurg. Je až s podivem, že na jiných oborech se tato podmínka nedodrží. Kupříkladu problematiku podnikání učí na některých veřejných školách pedagogové, kteří nikdy nepodnikali, resp. dokonce nebyli ani manažerské praxi, přičemž se podivujeme, že soukromá škola, která sama podniká, si podává žádost o akreditaci v oboru podnikání a mezi vyučujícími jsou též pedagogové s praxí v oboru, nikoli „čistí“ akademici. Tyto typy vysokých škol realizují významnou službu společnosti prostřednictvím spolupráce s regiony, podniky a institucemi, ve kterých absolventi nacházejí své uplatnění, upevňují reálnou spolupráci s různými stupni státní správy a samosprávy a s kulturní sférou atd.

Posílení odpovědnosti vedení soukromých vysokých škol za zajišťování kvality musí projít cestou zavedení zákonných standardů a pravidel pro vnitřní zajišťování kvality v souladu s principy přijatými v Boloňském procesu do vnitřního života dané vysoké školy. Je však třeba přijmout princip dvouúrovňového hodnocení: hodnocení institucionální (fungování vnitřního systému zajištění kvality) a hodnocení oblastí vzdělávání (předpoklady, procesy a výstupy ve skupinách studijních programů se společným zaměřením).

ZÁVĚR

Závěrem nutno zdůraznit, že bychom měli v současné době různých turbulencí a rostoucích nadnárodních konkurenčních faktorů zapomenout na půdky mezi různými typy škol a lokálními zájmy, případně nad abstraktními tématy. Nastal čas, kdy již musíme hovořit o budoucnosti našeho národa a jeho vzdělanosti. Společnost vede diskuse o důchodovém pojištění a obává se, že mladá produktivní generace nezajistí sociální standard svým matkám, otcům a prarodičům, kteří budou v post-produktivním věku. Bohužel se při tom přehlíží zásadní otázka: čím budou tyto nastupující generace pro-

duktivní a konkurence schopni? Tituly? Nikoli! Myslíme si, že produktivní konkurenceschopnost prokážou pouze aktuálním znalostním potenciálem a dovednostmi žádanými v době jejich produktivního života. A to je zásadní výzva jak pro veřejné, tak soukromé vysoké školy. Neradi bychom slyšeli od našich absolventů Nerudova slova „kdo chvíli stál, stojí opodál!“ Nastal tedy čas, abychom společným úsilím přispěli k tomu, že se po létech od svých absolventů a následovníků nedožijeme výše uvedeného citátu.

LITERATURA

- [1] Vyhláška MŠMT č. 42/1999 Sb.
- [2] Zákon č. 111/1998 sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)
- [3] ZELENÝ, M. *Informace nejsou znalosti*. (2008) Dostupné z: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/milan-zeleny.php?itemid=3539>
- [4] BUREŠ, V. *Znalostní management a proces jeho zavádění*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-274-1978-8.

Autoři:

doc. RNDr. Vladimír Krajčik, Ph.D.

Vysoká škola podnikání, a. s., Ostrava
rektor

E-mail: vladimir.krajcik@vsp.cz

prof. Ing. Zdeněk Mikoláš, CSc.

Vysoká škola podnikání, a. s., Ostrava
garant studijního programu Ekonomika a management

E-mail: zdenek.mikolas@vsp.cz

QUALITATIVE TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION TO STRENGTHEN THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF GRADUATES

Vladimír Krajčík, Zdeněk Mikoláš

Abstract: Basic paradigms of further development of higher education institutions have been recently discussed extensively worldwide, the Czech Republic included. The position and role of high education institutions in developing science, research and competitiveness of the respective country, activities of teachers in the field of publishing, the discrepancy between the number of students and the quality of their knowledge and skills, and the number of high education institutions are discussed as well. There are also complaints from companies on graduates "rather academic knowledge" and lack of practical skills. In addition, problems associated with population birth-rate decline, financial problems of higher education institutions, language, scientific and social literacy of secondary schools students are also taken into account and debated. We have to confess, that it is not only the companies, who are socially responsible, but the education generally, and the high education institutions in particular. Diversification and differentiation of institutions providing higher education must be based on diversification of university degrees and training in relevant fields. The only acceptable concept of diversification is the concept of knowledge-based approach so that to ensure the quality of high education institutions. To increase the responsibility of high education institutions for the quality assurance we have to introduce legitimate standards and rules for the internal quality assurance, in accordance with the Bologna Process principles, into the internal quality assurance system of institutions. The principle of two-level evaluation: evaluation on the institutional level (the internal quality assurance system) and evaluation of the educational level (assumptions, processes and outputs in groups of degree programs with a common focus) must be accepted. We are talking about the future of our nation and its education. We believe that the competitiveness of graduates and high education institutions will be proved by the current knowledge potential and skills sought after during their productive lives.

Key words: High education institution, Social Responsibility, knowledge, practice, diversification

JEL Classification: M14